

**ЦВЯТКО ПУПОВ – ЕДИН ТЪРГОВЕЦ
СЛУЧАЙНО ПОПАДНАЛ В ПОЛИТИКАТА**

Милко ПАЛАНГУРСКИ, Христина ХРИСТОВА

Received: 1.10.2021

Available online: 1.12.2021

***Abstract:** Tsvyatko Pupov was a merchant who participated in the formation of the Bulgarian constitutional system in 1879 as a Member of the Constituent National Assembly. As a representative of the commercial elite of the Bulgarian National Revival period and after the Liberation, he developed as an entrepreneur at his own expense, and he earned a living as such. Although he was poorly educated and a typical product of the education system of the 1840s and 1850s, he had an obvious talent for trade. He gradually set up his own system of trade which was not very modern, but enabled him to control his costs and revenues per settlement and counterparty. He recorded them on a regular basis and, at the end of each year, he would recapitulate the individual open positions, which was in full accordance with the tradition and logic of National Revival merchants.*

Pupov did not seek to create any continuous working process. What mattered to him was to use all opportunities provided by what was produced in Bulgarian villages at the time – grain, leather, wool, butter and tallow, and to meet rural buyers' needs of colonial goods. Thus, he proved to be an entrepreneur mainly on the urban-rural market who did not give up the opportunity to supply large merchants exporting grain through the ports of the Danube River.

Key words: Constituent National Assembly, trade practices, commodities, usury, commercial litigations.

JEL: N43, N53, N73, N83

Цвятко Пупов е едно от онези неизвестни лица, които случайно или напълно закономерно са свързани с модернизацията на нова България. Името му е сред участниците в Учредителното народно събрание, проведено в Търново през 1879 г., а подписът му стои под оригинала на Търновската конституция. Тези два факта са единственото нещо, което може да бъде намерено за тази личност в дебелите историографски съчинения за национална и регионална история. Той се оказва

сред онази немалка част от „бащите на Конституцията“, за която нямаме пълноценна биография. Това от своя страна не ни позволява да имаме пълнокръвна картина на лицата, които предопределят развитието на страната след нейното възстановяване. Тези два сигурни и неоспорими факта обаче са достатъчна мотивация, за да се потърси и издири каквато и да е информация за човек, получил правото да подпише основния закон на току що освободената страна.

Цвятко Пупов попада в Учредителното народно събрание по стечение на обстоятелствата, повече случайно, отколкото в резултат на закономерна публична и обществена кариера, неоспоримо място в градския елит и познанство сред активните граждани на Враца. Няма как да не се подчертае, че името му не се открива в летописите на възрожденските процеси. Практически липсва и в публикациите на регионалните изследователи, а малцината докоснали се до него изследователи на националната история даже невинно са наясно с точното му име. Враца е град с бурен политически, културно-образователен и икономически живот и отсъствието му от списъците на лицата, които ръководят и участват в тези процеси на национално самосъзнание, стопански просперитет и политическа борба, е малко странно и напълно необяснимо (Markova, 1976, pp. 211-237; Harizanov, 1976, pp. 238-280; Kosev, 1976, pp. 281-304; Sharova, 1976, pp. 305-381; Tarashoeva, 1992, pp. 102-113; Tarashoeva, 1993, pp. 241-267; Tarashoeva, 1995, pp. 359-386; Tarashoeva, 1996, pp. 187-205).

Възможностите са две: едната е Цвятко Пупов да е част от стопанския елит на града, без да се е афиширал в публичното пространство, а другата е да е лице с публичност в региона, което се е установило в града в резултат на промените около Руско-турската война. Единствената податка във втората посока е фамилната собственост на ливади в село Девене, за която той заплаща данъци до края на живота си и която грижливо поддържа¹. Като се има предвид обаче, че къщата му е изградена върху парцел, който граничи с парцелите на братята му, това най-вероятно е станало чрез наследствена делба на бащин имот, което означава, че фамилията е установена в града най-малко от предходното поколение².

Не трябва да се забравя, че изборът на народните представители става от предварително подбрани избиратели, всеки от които представлява 50 къщи от населените места в окръга, така че като имаме предвид стопанската дейност на Пупов, не е изключено изборът му да се дължи основно на гласните от по-малките населени места. Така или иначе в началото на януари 1879 г. името му се появява в първия официален документ на Временната руска окупационна власт,

¹ Регионален исторически музей – Враца (РИМ – Враца), НИ-ОФ, Инв. № 8071.

² РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8064^{1,2}, № 8088, л. 1-3.

посветен на Учредителното народно събрание – т.нар. списък на членовете за Търновското народно събрание, свикани „для разсмотрение органическогo устава“³. Този списък има много важно значение, тъй като произтича от канцеларията на Императорския комисар княз Дондуков-Корсаков, който носи цялата отговорност по изпълнението на Берлинския договор в тази му част и е в основата на сформиранието на персоналния състав на УНС. Принципът е, че събраните от княжеската администрация имена са народни представители от всяка категория лица, които имат право да пристигнат в Търново, и на основата на присъствието или не на даден човек в списъка, той се възприема като имащ правото да представлява народа. Промените в този списък вече се правят само чрез представянето на необходимите документи от местната губернска власт за направената промяна в статуса на дадено лице и придобиването на правото му да бъде признато за народен представител (Palangurski, 2014, pp. 21-54).

Така Цвятко Пупов се появява в списъка под № 169 като представител от Видинска губерния, Врачански окръг, в категорията представители, „избрани от окръзите“. Всички други лица са видни търговци и деятели от града и практически само той е неизвестен както в регионален план, така и на национално ниво – хаджи Вандо Бобошевски, Николчо Хаджиантонов, Иван Стойнов, Николчо Занкин и Иванчо Николакиев – все лица, които имат достатъчна популярност до момента, а и ще имат дълга обществена, стопанска и политическа кариера в бъдеще. Веднага обаче прави впечатление, че трима от шестимата избрани не се появяват, а някои променят своя статус, тъй като придобиват статут на представители, след като са избрани на други публични длъжности, даващи възможност за участие в парламента. Цвятко Пупов обаче си остава непоклатим в списъка. Важното е, че в този списък, опечатан в печатницата на властта, има десетки грешки в личните и фамилните имена на депутатите. Те явно са предавани по телеграфа към централното управление и непознаването на местните имена е дало воля на фантазията на руските телеграфисти, вследствие на което множество лица са записани със сгрешени и направо странни имена. Не прави изключение и Цвятко, който е записан с фамилията Попов – далеч по-приемлива и позната за администраторите. В имената на 23-ма народни представители има позоваване, че в родовата им история има „поп“ като белег на своего рода национален аристократизъм, който често върви паралелно с титлата „хаджи“ като белег за историческо значение.

С това проблемите с изписването на фамилията му не приключват. На пролутовото табло от фотографии на всички представители, което правят пристигналите за целта в Търново фотографи, той отново е със сбъркано име. Явно

³ Централен държавен архив – София (ЦДА – София), Ф. 111К, оп.1, а.е. 120, л. 23-26.

фотографите се придържат към официалното изписване, тъй като са чужденци и от своя страна правят доста сериозни грешки, стигащи до комичност (Palangurski, 2014, p. 228). Представителите на Великите сили също подават името му като Попов (Pchev, 1996, p. 221). Всичко това води до дълготрайно объркване, което преминава в сериозната историческа литература.

Пупов не е сред хората, които блясват в събранието с някаква видима дейност. Не е сред лицата, избрани в управлението на парламента и в неговите комисии. Дори не фигурира сред имената на онези, които искат отпуск, т.е. може да се предположи, че е сред депутатите, които изкарват цялото време на парламента. Трудно може да се определи дали принадлежи към консерваторите или към либералите, защото няма никаква следа от негова декларирана политическа принадлежност. Той дори не взема нито веднъж думата, но това не трябва да му се вменява като някаква вина – в този първи парламент малцина говорят. Все пак има някои следи от неговото присъствие в залата на бившия конак в Търново. На три места се открива неговото име. Първият път е под протокола за откриването на събранието на 10 февруари 1879 г., но за да бъде пълно объркването, той се подписва със собствено и бащино име – Цвятко Марков⁴. Вторият път подписът му е под № 61, отново като Попов⁵, в заявлението до представителите на Великите сили от общо 113 народни представители (Strezova, 2018, pp. 510-511), предадено на дипломатите на 21 март 1879 г. във връзка с необходимостта да се разпространят правата и свободите, предназначени за населението на княжеството и върху всички останали земи, населени с българи (Liberation, 1967, pp. 502-503). Това е единственото, макар и косвено свидетелство за неговата партийна принадлежност към консерваторите, тъй като под този документ липсват подписите на либералните лидери.

За трети и последен път името му се среща сред подписалите конституцията, където този път той ясно и точно изписва името и фамилията си с характерното за подписа си „у“ (Palangurski & Atanasova, 2020, p. 276). Това обаче също не променя нещата с името му. По решение на събранието се отпечатва специално издание на основния закон от печатницата на събранието, за да се събират средства за храм-паметника, посветен на войната от 1878–1879 г. В това първо издание, което следва двуезичната форма на оригинала на основния закон, и което е работа на печатницата на събранието и би трябвало да е синхронизирано с оригинала и поставените подписи, името му отново е поднесено под формата Попов (Constitution, 1879, p. 46). От този момент това започва да се предава безкритично от издание в издание, които са посветени на конституционни юбилеи (Almanac,

⁴ ЦДА – София, Ф. 173К, оп. 6, а.е. 3119, л. 5.

⁵ The National Archives, Foreign Office 78/2982, p. 213.

1911, p. 357), на държавническите актове (Gyuzeev, 1981, p. 235) или на специални издания, посветени на изработването на Търновската конституция (Statelova & Markova, 1979, p. 247). Всичко това води до сериозно разминаване и объркване относно биографията и другите сведения за Цвятко Пупов. Дори направените справки в Регионалния исторически музей във Враца показваха данни за друго лице – Цвятко Попов, който е учител, земеделец и кооперативен деец от Пордим (Palangurski, 2014, p. 228).

Изборът му в УНС явно е единичен обществен проблясък, което е видно от факта, че той не е избран за депутат в Събранието за избор на княз, свикано на 17 април 1879 г. Това е много показателно, тъй като всички представители са избрани в началото на месец април 1879 г. и то чрез пряк избор от същите гласни в окръга, които го избират за УНС. Той обаче, както и още трима от деветимата врачански общественици, присъстващи в Търново, не получават нов мандат. Единственият белег на политическо и обществено участие на Цвятко Пупов в следващите години е откриването му сред получените гласове за изборите за Първо обикновено събрание на 30 септември 1879 г. Явно напускането на политическата сцена не е толкова лесно, но резултатът му в Староселската околия го отказва от по-нататъшна политическа дейност, тъй като получава унизителните 3 гласа, докато водените от П. Каравелов либерали доминират и в тази врачанска околия⁶. След това не се открива никакъв белег за политическа и обществена дейност, като и най-добрият познавач и изследовател на политическия живот във Врачанския и Оряховския край от Освобождението до края на века не посочва никъде неговото име след участието му в УНС (Raykinski, 2002, pp. 11-45).

В своето двутомно изследване „Културно-политическа история на Враца“ проф. Димитър Йоцов предоставя богата информация за врачанските родове, за по-видните им представители, за занятията и положението им в обществото. Проследява генезиса на родовата история на над 50 врачански фамилии, но Пупови не са сред тях. В своя бележка авторът прави уточнение, че „ония които сме пропуснали не са отбелязани поради това, че нямаме сведения за тях“. Най-вероятно Пупови са сред тях. В Йоцовата история името на Цвятко Пупов се среща единствено в публикувания списък „Волна помощ за Българското опълчение, събрана от Враца“, открит сред запазените документи, свързани с дейността на „Привременното гражданско управление във Враца“. Според автора е изготвен през ноември–декември 1877 г. В него са вписани 170 врачани и сумите, които са „пожертвали“. Цвятко Пупов е дарил 4 сребърни рубли, равняващи се на 80 гроша (Yotsov, 1998, pp. 148-160, 350-353).

⁶ ЦДА – София, Ф. 176К, оп. 1, а.е. 7, л. 8.

Идентифицирането на Цвятко Пупов като различно лице от онова, което се смяташе за участник в УНС, спомогна да се разбере, че за него все пак има някои запазени материали. По непотвърдена информация, вероятно в средата на миналия век, при разрушаването на къщата на Пупови са открити негови документи, които са предадени за съхранение в Регионален исторически музей – Враца. Липсват сведения архивът да е проучван с научно-изследователска цел вероятно поради трудно разбираемия почерк на Цвятко Пупов и най-вече поради незнание за съществуването му. Документите са инвентирани със съвсем кратко описание, което в повечето случаи не кореспондира адекватно със съдържанието на архивните единици. Само част от материалите са свързани пряко с дейността на Пупов. Това са неговите търговски тефтери, контракти, разписки и квитанции, съдебни документи и патенти. Останалите, които засягат предимно наследниците му, ни дават важна, макар и косвена информация⁷.

Не е известна датата на раждане на Цвятко Пупов, но като се погледне единствената запазена негова снимка, направена по време на УНС, е видно, че той е мъж на около и над 40 години, с европейска прическа, леко оплешивял, с много модни в този момент големи мустаци и облекло „алафранга“, което насочва неговото раждане към края на 30-те и началото на 40-те години на XIX век. Това е видно и от почерка му, който е далеч от характерните за последните години преди Освобождението времена – необработен, трудно четлив и стоящ по-близо до църковнославянския, отколкото до модерните начини на изписване. Като се имат предвид предполагаемите години на раждане, може да се допусне, че е посещавал едно от първите възрожденски училища във Враца. По това време килийното образование не е достатъчно. На оформящото се съсловие от търговци, занаятчии и предприемачи вече се налага да води оживена кореспонденция с развитите търговски центрове, както и сметките в тефтерите си. Нуждата от по-широки знания по четене и писане, аритметика, география и естествознание става все по-осезаема.

През 1815 г., по покана на видния врачански първенец Димитраки Хаджитошев, в града пристига учителят Константин Огнянович, който през 1822 г. открива първото светско училище. През 1840 г., със средства, събрани от врачани, и с щедротото дарение на епископ Агапий, е построена двуетажната сграда на врачанското мъжко училище в двора на църквата „Св. Възнесение“. През 40-те – 50-те години на XIX век в него учителстват Георги Чолаков, който въвежда взаимоучителната метода, Захари Круша, Кръстьо Пишурка, П. Р. Славейков, Стоян Робевски, Христо Пулеков и др. Учебното дело е преустроено в духа на новите хуманни идеи и е съобразено с духовните нужди на врачанската общественост.

⁷ РИМ-Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8058-8097.

Изучават се българска граматика, аритметика, география, всеобща история, гръцки език, турски език и църковно пеене. Постепенно се полагат основите на класното училище, а в програмата са добавени нови учебни дисциплини. По всяка вероятност Пупов е възпитаник именно на това училище (Hristova & Hristov, 2012, pp. 5-10). Така или иначе дори беглият анализ на запазените документи показва, че той е повече човек на търговията, отколкото на словото, с много добри познания по аритметика.

За семейната среда трудно може да се открие подробна информация. От откъслечните документи, съхранени от фамилията, става ясно, че той има двама братя – Андро и Гуто, и сестра с неизвестно име⁸. На този етап можем да правим само догадки по отношение на поминъка им. Ако се съди по мащабите на търговската и лихварската дейност на Цвятко Пупов и по оборотния капитал, с който разполага, съществува голяма вероятност да е наследил тази дейност от своя баща Марко Пупов.

Средищното положение на град Враца, както и високото равнище на промишлеността, растениевъдството и животновъдството, създават благоприятни възможности за голяма и оживена търговска дейност по това време и за формирането на едра търговско-лихварска прослойка (Kosev, 1976, pp. 297-300).

Феликс Каниц дава забележителна характеристика на икономическия потенциал на региона между Стара Планина и Дунав: „Враца ... е свързана чрез добри пътища с крайдунавските пристанищни градове Лом и Рахова. Градските магазини се пълнят със сурови кожи, восък, мед, вино, кукуруз, едър и ситен добитък и други такива идещи от големия и малкия Балкан, за да се изпроводят оттук с кола към дунавските пристанища ... Виното от Врачанската каза спада към подобрите български вина и се продава по 3 гроша оката средно ... Преди Освобождението Враца има доста удобни пътища, които свързват със София през Орханлие ... с Оряхово през Баница“ (Kanitz, 1995, p. 271). Дейността на Цвятко Пупов, в т.ч. търговска номенклатура, интереси и регион на действие, почти изцяло се вмести в направеното от Каниц описание на стопанското развитие на региона.

Запазени са четири търговски и два „спомагателни“ тефтера, които обхващат периода 1879–1895 г., като се срещат препратки към по-ранни такива от 1873–1878 г. Пупов старателно ги е надписал и е определил предназначението им: „Тевътеръ на Цвятко Марков Пупов от гратъ Враца що дава стока по врачански села и по ореоски [Оряховски] села вино и ракия и други стоки на вересия дава и зима“, „за вирисия по селата“, „Тевътеръ: житарски“, „Букювци: вересии“.

Всички тефтери са водени с изключителна педантичност. Вписвани са

⁸ РИМ-Враца, НИ-ОФ, инв. № 8087–8088.

датата, месецът и годината, населеното място и човекът, с когото извършва търговските си сделки (купува, продава или дава на вересия), вида стока, мерната единица, количеството и сумата. Когато дава „на вересия“, записва сумата със съответната лихва, човека или хората, които я дължат, и точната дата на връщане. Срещат се случаи, в които на самия тефтер длъжникът в присъствието на свидетели да впише гореизброените данни и да се подпише⁹. Това позволява на Пупов след време да търси неизплатените му дължими суми (със съответните доста високи лихви) по съдебен път, за което свидетелстват запазените призовки, изпълнителни листове и решения на Врачанския околийски съд и Пирдопския мирови съд – всички в полза на ищеца¹⁰.

Цвятко Пупов познава някои от елементите на модерното счетоводство – менителници, лихва, и вероятно е овладял част от тях чрез учебната литература или в практиката си (Roussev, 2015). Лихвата е неизменна част от търговската му дейност. Отбелязването ѝ при всяка сделка на вересия показва, че този елемент е плод или на образователно ниво, обучение, или на използването на определени сметачни таблици. Той се оказва изключително приспособим към модерното време. Започва да използва документи като запис на заповед и не се колебае да разчита на съда при събиране на своите дългове.

Запазен е отговорът до Врачанския окръжен съд на жител на с. Горна Бешовица по повод искова молба на Цвятко Пупов от 24 февруари 1893 г. Врачанският търговец иска да му се изплатят 1665 лв. и 461.20 лв. лихва. Селянинът признава, че е подписал този запис, но обяснява, че не е получил исканата сума, а 340 лв. (в брой), един вол за 160 лв. и ракия за 221 лв., т.е. всичко 721 лв. „За допълнение на сумата 1655 лева – пише обвиняемият – 934 ми тури лихва и понеже аз съм забъркан от бедност и заплашен от него, че ще ме даде в съда, неволно му дадох тоя запис, без обаче да съм могъл в потвърждението му да пресметна какво се върши с мене и че аз се турям в едно лошо за мене и семейството ми положение“¹¹. Не можем да не се съгласим с определението на потърпевшия Цеко Вътов, че лихвата е „безбожна и непростителна“. Това едва ли е трогнало съда, но е директно доказателство за състоянието на кредитите в страната. Оказва се, че първоначалната лихва за една година е 130%, а с начислената нова лихва процентът достига умопомрачителните 193%.

С течение на времето Пупов явно си спечелва славата на човек, който се справя със събирането на различни видове дългове. Така например сред неговите документи има едно забележително „Пълномощно“. То е издадено от името на фирмата

⁹ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8058-8062.

¹⁰ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8065¹⁻⁵, 8074, 8079.

¹¹ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8074.

на двамата братя Симидови – Христо и Филип. Бившите търновски революционери и настоящи политици и предприемачи избират Оряхово за своята дейност, занимават се с търговия и основават малка фабрика за мастило и червен восък. На 9 март 1896 г. те упълномощават Пупов „да събере и вземе за своя сметка следующите записи от длъжниците ни... всичките жители от село Манастирище“. Единадесет от изброените дължат общо 1294 лв., а останалите петима – 840 кофи жито и ечемик, което се равнява на приблизително тон и четвърт зърно¹². Не е ясно каква е сумата, която той е предал на двамата братя, но явно сделката е изгодна и за двете страни, след като има толкова масово прехвърляне на задължения.

Доверието, което братя Симидови му оказват, не е случайно. Той инвестира средства в закупуването на зърно за износ по селата и го доставя на пристанището в Оряхово. Пупов играе ролята на финансиращ операцията, като купуването и транспортирането се осъществяват от контрагентите му, а печалбата се дели поравно. Така например за периода от 21 декември 1893 г. до 26 октомври 1894 г., с негови средства в с. Букьовци (дн. град Мизия), негов агент закупува 1117 кофи кукуруз, който е продаден на братя Симидови за 6705 гроша, от които 1182.20 гроша са чиста печалба, поделена между него и селския търговец. При вложен капитал от 5520.20 гроша това прави внушителните 21.42% печалба от тази операция¹³.

В архива на Пупов е запазен и контракт, сключен през юни 1896 г. между търговци от врачанското село Крушовица за 90 кофи кукуруз. Вероятно условията в договора не са изпълнени, след което той е предаден на Пупов, за да събере „дължимите 2 лева за всяка недоставена на време на Оряховското пристанище кофа“¹⁴. Този тип „санитарна“ дейност за събиране на задължения явно не е за всеки и врачанският търговец успява да заеме тази ниша.

Дейността на Цвятко Пупов се оказва широкоспектърна. Вписаната в търговските му тефтери информация е своеобразен „продуктов каталог“, който дава ясна представа за стоките, с които търгува, и актуалните им цени. Водещо място заемат виното (бяло и червено), ракията („сливарка“) и кукурузът, следвани от жито, ечемик, грозде, букови дъски, вълна, масло, лой, шекер, кафе („кльцано“), свещи, различни видове лули, цигари, кибрит, плат за забрадки, ябълки, розозки, кобилици, лопати, дръжки за секири и мотики, вили, ярешки кожи (по-рядко), вълна и други. Закупените от селата стоки продава във Враца, а кукуруза кара на Оряховското пристанище. Виното и ракията продава на ханове, кръчми и на самостоятелни лица. Търговските му сделки, както самият Пупов пише, са „по врачанските и Ореоските [Оряховските] села: Баница, Рогозен, Девене, Сухаче, Тлачене, Бразина (дн. Бързина), Букьовци,

¹² РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8073.

¹³ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8062.

¹⁴ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8075.

Сираково, Добралеве (дн. Добролево), Джурилово (дн. Нивянин), Крушовица, Врањак, Ченгене сарай, Сърбеница, Липница, Камено поле, Косталево, Габаре, Крета, Голямо Пещене, Горна Бешовица, Манастирище и др. Инцидентно се срещат Пирдоп и село Буново (Златишко окръжие)¹⁵. Това е един много голям регион на действие за самостоятелен търговец, дори и в съдружие с брат си. Разстоянията между отделните селища са логистична трудност за времето си. До края на живота му няма построен нито метър железница в региона, а шосейната мрежа си остава почти същата като в Османската империя. Интензивните му връзки са в три околии – Врачанска, Оряховска и Белослатинска, като контактите в околните околии са спорадични или са само за закупуване на суровини. Така регионът за търговска дейност покрива близо 4662 км² с население около 45 000 души от общо 150 000 души, които живеят в окръга.

Паричните единици, с които Пупов борави при търговските си операции, са: пари, наполеони, турски лири, сребърни рубли, франкове, левове, които в повечето случаи в момента на записването им в тефтера превръща в грошове. Явно навичите от първите години на дейността му надделяват и до края на живота му счетоводните отчети преминават през добре познатите грошове. Левът навлиза бавно и поляка, а вярата в сигурността на златото и среброто се запазва като гаранция против стопанските изненади. Ето защо при големите сделки в записите се появяват франкове и наполеони.

На 21 август 1893 г. братята Андро и Цвятко Пупови от Враца сключват „Контракт“ за срок от една година за съвместна търговска дейност с ясно разграничение на поетите отговорности и задължения помежду им. От документа става ясно, че двамата влагат 3000 лева общ капитал (по 1500 лв. всеки) за купуване на грозде, което „ще се налива в градът Враца и района му, а подир ще се продава в градът Враца и района му... Подир изтичане срокът на контракта, резултата от упражнявания капитал ще се дели на две равни части“. Във връзка с това са и издадените им патенти „за право да продават на едро в разнос разни спиртни пиятиета от местно произведение в град Враца, селата и окол. градове“¹⁶. От документа става ясно, че двамата братя не само могат да закупят, транспортират и преработят гроздето, но и да реализират готовата продукция в бурета и бадъни, както е записано в търговските тефтери. Пупов притежава общо 17.4 дка лозя, които явно дават възможност за производство на не малко количество грозде и спиртни продукти за пазара. През декември 1920 г. Врачанското градско общинско управление издава „Удостоверение“ на наследниците на Цвятко Пупов, от

¹⁵ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8058–8062.

¹⁶ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8067, 8068.

което става ясно, че на тяхно име са записани: къща с двор на ул. „Софроний“ (126 м²), къща с двор на ул. „Никола Войводов“ (64 м²), друга постройка на същата улица (36 м²), както и две дворни пространства с обща площ 126 м², двор на ул. „Княз Борис“ (150 м²), парез (запустяло лозе) – 10 дка, орница (12,5 дка), ливада в м. Турканица (58,1 дка), парези в м. Старата могила (7,4 дка), нива на Оряховско шосе (14,2 дка) и ливада в м. Балабана (20 дка)¹⁷. Цвятко Пупов е собственик и на две ливади в землището на Врачанското село Девене с площ 29 дка и 11 дка, както и имоти в кварталите 62, 72 и 75^a, вероятно наследствени, със съседни Андро и Гуто Пупови¹⁸. Всичко това показва, че той притежава една прилична за местен търговец градска собственост, лозя, ливади и ниви.

Цвятко Пупов е семеен. Съпругата му Ценка Пупова е родена през 1848 г. и е неграмотна домакиня, с която имат общо пет деца – двама синове Мито и Христо. За втория се знае повече – роден през 1882 г., земеделец, с образование II клас, младши подофицер от 35-и пехотен Врачански полк по време на войните, награден с войнишки кръст IV степен. За трите му дъщери – Николинка, Иванка и Мица, липсва информация.

Цвятко Пупов умира през 1898 г. Тъй като приживе не определя настойник на малолетните си деца Христо и Николинка, през същата година във Врачанския околийски мирови съд е заведено дело. За настойник е определена Ценка Пупова, на която се дава разрешение да завежда дела за движими и недвижими имоти и парични вземания срещу лица, които присвояват имотите на малолетните или им дължат парични суми¹⁹.

Цвятко Пупов изгръва за миг на българската политическа сцена, като слага своя подпис под основния закон на страната, но е толкова обществено неизвестен, че дълго време дори идентификацията на името му е невъзможна. В крайна сметка се оказва, че той е един типичен представител на възрожденския и следосвободенския търговски елит, който се издържа и развива като предприемач за своя сметка. Той е слабо образован, типичен продукт на образователната система от 40-те и вероятно началото на 50-те години на XIX век. Има вроден усет за търговец, който му помага постепенно да създаде своя система за счетоводна отчетност. Тя не е напълно модерна и в повечето случаи е на принципа „взел-дал“, но му предоставя възможност да контролира своите разходи и приходи по отделни селища и контрагенти. Приходите и разходите се отбелязват регулярно, а в края на всяка година се прави рекапитулация на отделните отворени позиции, което е напълно в традицията и логиката на възрожденските търговци.

¹⁷ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8095, л. 1.

¹⁸ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8064^{1,2}, 8070-8071, 8088, л. 1-3.

¹⁹ РИМ – Враца, НИ-ОФ, Инв. № 8085-8087, 8097.

Цвятко Пупов не преминава в позицията на предприемач от нов тип и не се стреми да създаде някакъв непрекъснат работен процес. За него по-важното е да използва всички възможности за търговия, които му дават производството на българското село – зърно, кожи, вълна, масло и лой, и потребностите на селския покупател от колониални стоки. Така той се оказва предприемач, който се реализира и присъства основно на пазара между града и селото, без да се отказва от възможността да снабдява със зърно едри търговци износители в Оряхово. Макар да е в окръжния град, той предпочита да действа основно в селата на Оряховска околия. Пупов не разчита на определена производствена дейност, а се опира повече на финансовите механизми за осигуряване на печалба.

REFERENCES:

- Almanac of the Bulgarian Constitution*, 1911, Plovdiv Turgovska pechatnitsa. [Алманах на Българската конституция, 1911, Пловдив: Търговска печатница].
- Constitution of the Principality of Bulgaria*, Tarnovo, 16 April 1879. [Конституция Княжества Болгарского / Конституция на Българското княжество, Търново, 1879, Априлий 16 день].
- Guzelev, V (ed.) 1981, *The Bulgarian State in Acts and Documents*, Sofia: Nauka i izkustvo. [Гюзелев, В (съст.) 1981, *Българската държавност в актове и документи*, София: Наука и изкуство].
- Harizanov, V 1976, 'Movement for National Education', in Harizanov, V (ed.), *History of the City of Vratsa from Antiquity until the Liberation*, Sofia: Izdatelstvo na Otechestvenia front, pp. 238-280. [Харизанов, В 1976, „Движение за национална просвета“, в Харизанов, В (съст.), *История на град Враца от древността до Освобождението*, София: Издателство на Отечествения фронт, с. 238-280].
- Hristova, E & Hristov, N 2012, *Hristo Botev School – Establishment, Development and Significance*, Vratsa: Art Engineering EOOD, pp. 5-10. [Христова, Е & Христов, Н 2012, *Училище „Христо Ботев“ – създаване, развитие, значение*, Враца: Арт Инженеринг ЕООД, с. 5-10].
- Ilchev, I 1996, 'A Nation in Motion. Reports of Jules Cheffert, French Diplomatic Consul in Bulgaria (1879)', *Proceedings of the State Archives*, vol. 72, pp. 179-225. [Илчев, И 1996, „Един народ в движение. Доклади на френския дипломатически консул в България Жюл Шефер (1879)“, *Известия на държавните архиви*, кн. 72, с. 179-225].
- Kanitz, F 1995, *Danube Bulgaria and the Balkans*, vol. 2, 2nd edn, Sofia: Borina Publishing House. [Каниц, Ф 1995, *Дунавска България и Балканът*, том II, Второ преработено издание, София: ИК Борина].
- Kosev, K 1976, 'Economic Development of Vratsa between the Crimean War and the

- Liberation', in Harizanov, V (ed.), *History of the City of Vratsa from Antiquity until the Liberation*, Sofia: Izdatelstvo na Otechestvenia front, pp. 281-304. [Косев, К 1976, „Икономическо развитие на Враца след Кримската война до Освобождението“, в Харизанов, В (съст.), *История на град Враца от древността до Освобождението*. София: Издателство на Отечествения фронт, с. 281-304].
- Liberation of Bulgaria from Ottoman Rule*, vol. 3, 1967, Moscow: Nauka, pp. 502-503. [Освобождение Болгарии от турецкого ига. Том 3. Борьба России и болгарского народа за создание Болгарского государства (1878–1879), 1967, Москва: Наука, с. 502-503].
- Markova Z 1976, 'Struggle for Ecclesiastical and National Independence', in Harizanov, V (ed.), *History of the City of Vratsa from Antiquity until the Liberation*, Sofia: Izdatelstvo na Otechestvenia front, pp. 211-237]. [Маркова, З 1976, „Борба за църковно-национална независимост“, в Харизанов, В (съст.), *История на град Враца от древността до Освобождението*. София: Издателство на Отечествения фронт, с. 211-237].
- Palangurski, M 2014, *The Founding Fathers. Participants in the Constituent National Assembly in Turnovo (10 February – 16 April 1879). Encyclopedic Reference Book*, Sofia: Sibi. [Палангурски, М 2014, *Учредителите. Участниците в Учредителното народно събрание в Търново (10.II. – 16.IV.1879). Енциклопедичен справочник*, София: Сиби].
- Palangurski, M & Atanasova, S 2020, 'New Fine Details to the Prototype of the Turnovo Constitution', *Annual of the Faculty of History of the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo*, vol. 4, no. 1, Veliko Turnovo: St. Cyril and St. Methodius University Press. [Палангурски, М & Атанасова, С 2020, „Нови щрихи към първообраза на Търновската конституция“, *Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“*, том 4, бр. 1, Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“].
- Raykinski, I 2002, 'The Vratsa Region Between the 1878 Liberation and the Early 20th Century. Political Life', *Proceedings of the Museums in Northwest Bulgaria*, Research Series No. 12, Vratsa, pp. 11-45. [Райкински, И 2002, Врачанският край от Освобождението до прага на ХХ век. Политически живот, *Известия на музеите в Северозападна България*, серия „Научни изследвания“ № 12, Враца, с. 11-45].
- Roussev, I 2015, *The Commercial Modernity of the Bulgarian Revival as a Culture and Practice. Research and Sources*, Veliko Turnovo: Rovita Publishing House. [Русев, И 2015, Търновската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори, Велико Търново: Ровита].
- Sharova, K 1976, 'Vratsa in the Struggles of the Bulgarian People for Political Liberation

(1856-1876)', in Harizanov V (ed.), *History of the City of Vratsa from Antiquity until the Liberation*, Sofia: Izdatelstvo na Otechestvenia front, pp. 305-381. [Шарова, К 1976, „Враца в борбите на българския народ за политическо освобождение (1856-1876)“, в Харизанов, В (съст.), *История на град Враца от древността до Освобождението*. София: Издателство на Отечествения фронт, с. 305-381].

Statelova, E & Markova, Z (eds) 1979, *Memories About the Constituent Assembly Since 1879*, Sofia: Izdatelstvo na Otechestvenia front, p. 247. [Стателова, Е & Маркова, З (съст.) 1979, *Спомени за Учредителното събрание от 1879 г.*, София: Издателство на Отечествения фронт].

Strezova, A 2018, 'Reports of the British Consul-General William Gifford Palgrave Concerning the Bulgarian Constituent Assembly in Turnovo', *Epochi*, vol. 26, no. 2, pp. 510-511. [Стрезова, А 2018, „Докладите на британския генерален консул Уилям Гифорд Палгрейв за българското Учредително събрание в Търново“, *Епохи*, том 26, кн. 2, с. 510-511].

Tarashoeva, V 1992, 'Grigoriy Naydenov (1854-1919)', in *Proceedings of the Museums in Northwest Bulgaria*, vol. 18, Vratsa, pp. 102-113. [Тарашоева, В 1992, „Григорий Найденов (1854-1919 г.)“, *Известия на музеите в Северозападна България*, т. 18, Враца, с. 102-113].

Tarashoeva, V 1993, 'On the Issue about the Social, Political and Economic Activities of Stefanaki Savov (1854-1930)' in *Proceedings of the Museums in Northwest Bulgaria*, vol. 21, Vratsa, pp. 241-267. [Тарашоева, В 1993, „Към въпроса за общественно-политическата и стопанската дейност на Стефанаки Савов (1854-1930 г.)“, *Известия на музеите в Северозападна България*, т. 21, Враца, с. 241-267].

Tarashoeva, V 1995, 'Hadzhi Vando Boboshevski (1852-1918)', *Proceedings of the Museums in Northwest Bulgaria*, vol. 23, Vratsa, pp. 359-386. [Тарашоева, В 1995, „Хаджи Вандо Бобошевски (1852-1918 г.)“, *Известия на музеите в Северозападна България*, т. 23, Враца, с. 359-386].

Tarashoeva, V 1996, 'Todor Balabanov (1852-1912)', *Proceedings of the Museums in Northwest Bulgaria*, vol. 24, Vratsa, pp. 187-205. [Тарашоева, В 1996, „Тодор Балабанов (1852-1912 г.)“, *Известия на музеите в Северозападна България*, т. 24, Враца, с. 187-205].

Yotsov, D 1998, *Cultural and Political History of Vratsa*, 2nd edn, Vratsa: Poliprint Publishing House. [Йоцов, Д 1998, *Културно-политическа история на Враца*, Второ преработено издание, Враца: Издателство Полипринт].

Correspondence address:

Milko Palangurski – Professor, D.Sc.

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Department of Early Modern and Modern Bulgarian History

2 Teodosiy Turnovski St.

5000 Veliko Turnovo

Tel.: (+ 359) 887 239 549

E-mail: m.palangurski@ts.uni-vt.bg

<https://orcid.org/0000-0003-0586-1427>

<https://publons.com/researcher/3991428/milko-palangurski/>

Correspondence address:

Hristina Hristova – PhD Student

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Department of Early Modern and Modern Bulgarian History

2 Teodosiy Turnovski St.

5000 Veliko Turnovo

E-mail: tinahristova@abv.bg